

I. CĂTĂLUI

A. CRISTODULO

V. MITRIC-CIUPE

VERTEBRE ROMÂNEȘTI MĂRTURII ALE REZistenței ANICOMUNISTE

Cuvânt înainte de Sorin Lavric

 EIKON

București, 2020

PREFĂȚĂ de Sorin LAVRIC

9

I. SECERA ȘI CIOCANUL

11

LITERATURA DETENȚIEI ÎN CALEA UITĂRII

13

SOLIDARITATEA ANTICOMUNISTĂ: AFPDR; IICCMER;
INST: MEMORIA – REVISTA GÂNDIRII ARESTATE; MEMORIALUL
DURERII; MEMORIALUL DE LA SIGHET AL VICTIMELOR
COMUNISMULUI; RAPORTUL TISMĂNEANU

26

Ioan ROȘCA JUDECATA DE APOI A COMUNISMULUI

51

HOLOCAUSTUL ROȘU

UN GHIMPE ÎN COASTA ADEVĂRULUI ISTORIC

83

DETENȚIA POLITICĂ ÎN EUROPA DE EST

ALBANIA; BULGARIA; CEHOSLOVACIA; IUGOSLAVIA;

POLOANIA; R.D. GERMANĂ; UNGARIA; URSS

94

UNDEVA, CÂNDVA, ÎN RDG. CAZUL VOLKER P.

119

GERMANII DIN ROMÂNIA

DUŞMANII UNIUNII SOVIETICE

Hans BERGEL și Otilia GROSS

133

BASARABIA ȘI BUCOVINA DE NORD

FOAMETE ȘI DEPORTARE

156

GULAGUL ROMÂNIA

164

LOCURILE ȘI REGIMUL DETENȚIEI

169

Nicolae PURCAREA UN MUCENIC AL SECOLULUI 20

189

SFINȚII ÎNCHISORILOR

209

Emanoil MIHĂILESCU RUGUL DE NESTINS	221
Nicolae BORDAȘIU PÂINEA LUI DUMNEZEU	245
Nicolae MIRCEA MUNCĂ SILNICĂ LA CAZINO	295
Ion CRISTODULO SUTAŞUL / RULETA DESTINULUI	307
FALANGA AROMÂNĂ	334
Niculina MOICA CHIPUL MAMEI LA JILAVA	343
FEMEILE-MARTIR ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ	360
Aurora DUMITRESCU LACRIMI, SFINȚI ȘI TORTIONARI	367
Anastasia IORGULESCU CALEA DÂRZĂ A IERTĂRII	383
JERTFA ARMATEI ÎN TEMNIȚELE BOLȘEVICE	409
Cristian DUMITRESCU SOLDATUL MAICII DOMNULUI	425
Ion RADU TEMPUL SPERANȚEI	445
DEPORTĂRILE ÎN BĂRĂGAN	467
Cornelia FETEA VISE DIN CHIRPICI	473
Nicolae CIURICĂ STRAJA MUNȚILOR	485
CU CRUCEA ȘI CU ARMA REZistențA ANTIBOLȘEVICĂ ÎN MUNȚI	517
Alexandru MARINESCU ORIZONTUL FRÂNT AL LIBERTĂȚII	533
Ion VARLAM PRINȚ ȘI LUPTĂTOR	551
Radu CIUCEANU ANTITALITARISTUL	577
EXPERIMENTUL PITEȘTI	589
Marcel PETRIȘOR CUVÂNTUL ESTE PUTerea CELOR INOCENȚI	595
Mirel STĂNESCU PRUNCUL ÎN ZEGHE	631
POSTFAȚĂ de Apollon CRISTODULO	651
FOTOTECA	669
BIBLIOGRAFIE	679
INDEX	689
NOTA AUTORILOR	701

PRIMA PARTE

SECERA ȘI CIOCANUL

Din ce în ce mai mare era golul din jurul nostru. Tot mai însingurați, priveam înainte și puțini mai erau în viață. Priveam în spate și toată armata aceasta nevăzută a celor mai buni din poporul nostru creștea în ceruri.

Gh. Calciu-Dumitreasa

LITERATURA DETENȚIEI ÎN CALEA UITĂRII

*În țara în care gândul n-are glas
mai liber sunt cu mâinile legate*

Ion Omescu

Literatură concentraționară, literatură a detenției comuniste, literatură depozițională, literatură de mărturisire, literatură a Gulagului românesc, literatură a închisorilor comuniste din România ori chiar literatură a holocaustului comunist sau roșu din România – sunt câteva dintre sintagmele uzitate după Revoluția din 1989 pentru a ne referi la crestomația masivă de scrieri, evident subiective, despre represiunea regimului comunist. La începutul anilor '90, într-o atmosferă politică îngrozitoare, cea a regimului iliesciano-fesenist, nefavorabilă apariției unor asemenea lucrări, critica literară românească a pornit sfîrnic, prin publicarea unor articole ce vizau recenzia unor titluri, cărți, volume, lucrări, proaspăt apărute, dar în timp, autorii acestor articole au început să atingă și „aspectele teoretice ale încadrării acestor cărți”, al căror număr se amplifică aproape în progresie geometrică.¹ Cărțile aparținând literaturii Gulagului autohton au produs un soc în rândul cititorilor și al criticii literare, și nu numai, prin ampolarea torturilor evasicevomediane de neînchipuit și intensitatea suferințelor teribile și inimaginabile îndurate de martirii închisorilor politice comuniste. Primele opinii s-au focalizat pe concepția că aveam de-a face cu un fenomen deosebit, distinct și mai ales **unul** absolut necesar, relevând succesiv absența unor opere de sinteză asupra memorialisticii de detenție.² Deși amplasată într-o păcloasă zonă periferică, literatura detenției comuniste sau a holocaustului roșu își solicita stringent dreptul la existență, dincolo de valoarea strict documentară (Dan C. Mihăilescu), tezist-didactică (Mihai Rădulescu) sau literară, excludând totuși esteticul (Ruxandra Cesereanu), deși creațiile din închisorile comuniste românești sunt inegale ca valoare.³ Însă, potrivit criticului și istoricului literar Nicolae Balotă, literatura concentraționară nu este „doar o culegere de

¹ Anca Maria Mănilă, *Universul concentraționar în literatura română. Discursul memorialistic*, Teză de doctorat, Târgu Mureș, 2011, p. 6.

² Ibidem.

³ Diana Vrabie, *Literatura detenției: Sergiu Grossu*, în revista „Limba Română”, nr. 1-2, anul XXII, 2012 online.

documente, de mărturii, de amintiri, valoarea ei în conservarea memoriei se legitimează și prin literaturitatea ei”⁴. La rândul său, criticul și teoreticianul literar Adrian Marino este de părere că există două modalități esențiale de abordare a detenției ca temă literară, una „prin literaturizare, stilizare, întreg ansamblul de procedee literare tipice”, și cealaltă „prin mărturie directă, documentară, pe cât posibil obiectivă”⁵.

Totuși, revistele literare și-au închipuit naive că ar fi putut să joace rolul de a începe această lucrare istovitor-îndelungată de integrare a literaturii închisorilor românești în cadrul literaturii autohtone, neglijându-se menirea criticii literare.⁶ Încetul cu încetul, însă, preocuparea pentru cărțile literaturii închisorilor comuniste a început să scadă, deși numărul acestor tipuri de creații s-a menținut „cel puțin constant”, astfel încât după anul 2000, studiile pe această temă importantă au fost „extrem de rare”⁷. În ceea ce privește opinia criticiilor și istoricilor literari, aşa cum s-a mai afirmat, se năzuiește înspre recunoașterea și stabilirea unui obiectiv documentar, a unui caracter de document al scrierilor detenției și spre constatarea unui efect sau fenomen literar inconștient, iar majoritatea lucrărilor, eseurilor și cărților despre literatura concentrată românească argumentează în favoarea incluzerii lor ca „material literar viabil”⁸.

Pe de altă parte, literatura închisorilor comuniste ne oferă și o serie de portrete, în general tragicе, de personaje foarte bine conturate, căci purtând o bătălie mai mult decât alte scrieri și scriituri pentru recuperarea individului, a personalității umane, înjosite și martelate de regimul comunista, descoperim stupefiați în aceste cărți chipuri, contururi, figuri umane ale căror plurivalențe îmbină trăsăturile fizice și caracteriale cu povestea fascinantă, impresionantă, dar tragică din spatele fiecărui încarcerat politic.⁹ De asemenea, găsim și evaziunile imaginativ-fanteziste prin care personajele „iau forme distorsionate și își pierd contururile”¹⁰. Totodată, personalități ale istoriei, vieții politice și culturale românești prind viață în aceste pagini impresionante, bucurându-se de perspective variate care completează fericit varietatea, polivalența acestor figuri devenite tragice.¹¹

În plus, după unii analiști și critici, cei care au fost încarcerati în pușcăriile politice comuniste „au înnobilat cultura română cu creații de o valoare inestimabilă”, iar „lanțurile, foamea, bezna, umiliința și toate caznele

⁴ Nicolae Balotă, *O istorie salvatoare*, în *Istoria literaturii de detenție*, București, Editura Ramida, 1998, p. 6 și Anca Maria Mănilă, *op. cit.*, p. 6.

⁵ Adrian Marino, *O carte de sertar*, în „Tribuna Ardealului”, nr. 68, 1993.

⁶ Anca Maria Mănilă, *op. cit.*, p. 6.

⁷ *Ibidem*, p. 6-9.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

diabolice ale bolșevismului nu au împiedicat actul creației literare, din contră, practic, literatura română s-a mutat în catacombe, a fost îngropată sub pământ, unde a dat roade neașteptate și neprevăzute de puterea bolșevică”¹².

În primul rând, este ușor de remarcat faptul că în spatele acestor mărturisiri se găsesc, de fapt, retrăiri și rememorări personale ale unuia și aceluiași trecut însăjumătător ce se propagă cititorului prin intermediul unor „oglinzi deformatoare”¹³. Realitatea este suma, uneori *teologiae*, acestor reprezentări, concepte și concepții sau viziuni asupra lumii și vieții, inclusiv carcerale, ele luând forma unei planete de sine stătătoare, cu „coordonatele sale specifice”¹⁴. Totuși, spațiul concentraționar este unul „particular”, un spațiu al unei lumi suprapuse unei realități istorice dure (vezi „teroarea istoriei”, a lui Mircea Eliade), o lume cu legile și cutumele proprii, fie unul de tip anxios, sepulcral, închis, rece, cavernos, fie unul „iluminat, virtual”, pe aici pătrunzându-se în alte dimensiuni, fără speranță, parcă, experiența terifiantă a închisorilor comuniste sau holocaustului roșu luând forma unei călătorii dantești în infern, ori cea a unui *tao* inițiatic în urma căruia neofitul suferă o metamorfoză cvasi-kafkiană.¹⁵

La urma urmei, se poate observa judicios și un tipar, o matrice în acest sens: pentru cei care au trecut prin reeducare, fenomenul a luat proporțiile unui spectacol funerar-mortuar, ale unor torturi demonice, pentru multe dintre femeile trecute prin detenție, de pildă, experiența încarcerării este reamintită printr-o „interiorizare și o filtrare personală a senzațiilor și a trăirilor”¹⁶. Oamenii bisericii, pe de altă parte, au înțeles această caznă sau mucenie drept un martirism necesar și închinat lui Dumnezeu, dând dovedă de un profund sentiment al smereniei, aceasta fiind un dar de la Dumnezeu prin care preotul trebuie să fie în slujba celorlalți oameni și să se jertfească pentru ei, de aceea paginile acestora sunt „senine” și îmbilate de un autentic „fior creștin”¹⁷. Iscusiți gânditori și poeti, autori ai literaturii holocaustului roșu din România, supun procesul unui tip de „filtru intelectual”, prin meditația și viziunea lor poetizantă, detenția ca atare ivindu-se doar „foarte vag, în fundal”¹⁸. Cele mai succulente tablouri ale universului concentraționar sunt escamotate, disimulate însă, în spatele ficțiunii care oferă distanțare și permite „construirea unui imaginar literar”¹⁹.

¹² Crina Palas, *Literatura detenției. Poemul suferinței și al învierii*, în revista „Astra. Supliment Literatură, artă și idei”, serie nouă, anul I (XLIV), nr. 1 (324), 2010, p. 39.

¹³ Anca Maria Mănilă, *op. cit.*, p. 8.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 8-9.

¹⁶ *Ibidem*, p. 9.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

După Revoluția din Decembrie 1989, se remarcă și se publică în mod impresionant cărțile de memorii, jurnalele și culegerile de documente, care înlocuiesc pentru o perioadă de timp literatura propriu-zisă, ficțiunea. Potrivit criticului Nicolae Manolescu, acestea ar constitui chiar „cea dintâi literatură de după 1989”, fiind un segment literar și mai ales moral, etic, de care „istoria literaturii române nu se poate dispensa”²⁰. Dintre acestea, în prim-plan se află memorialistica detenției și literatura concentraționară sau a închisorilor comuniste, fiind însăși pentru prima oară după 45 de ani infernul Gulagului românesc, în care au fost exterminați nu numai oameni politici non-comuniști, ci și personalități și oameni de valoare din aproape toate domeniile. Literatura de acest tip ne introduce, pe porți și paliere diferite, în funcție de memoria, talentul și viziunea deținutului politic, în universul terifiant al închisorilor comuniste, apoi ne conduce ineluctabil pe calea pe care el a pătruns în conștiință publică în supraviețuirea lui. Literatura holocaustului roșu românesc se bazează în mare parte pe memorialistică, pe relatari și interviuri ale supraviețuitorilor, dar și pe poezie și roman, fiind astfel mai vizibilă decât în alt tip de scrieri întretăierea, îmbinarea dintre realitate și ficțiune, „relatarea și mai puțin esteticul”, fiind o „literatură de graniță”, într-un „cronotop bine definit” – închisoarea sau lagărul –, la fel cum și destinul personajelor sale face echilibristică „la hotarul dintre viață și moarte”, vorba regizorului american Terrence Malick, uman și animalic, realitate și vis sau delir ori halucinație, prezent și trecut.²¹

Dincolo de „memorialistica reeducărilor”, care a beneficiat de mai multă atenție din partea criticii, literatura detenției a cunoscut o reprezentare originală și în segmentul liric, prin operele lui Radu Gyr (autorul textului *Sfântă tinerețe legionară*, imnul neoficial al Mișcării Legionare, de mai multe ori laureat al Societății Scriitorilor Români, Institutului pentru Literatură și Academiei Române, deținut politic în perioada a trei dictaturi: regală, antonesciană și comunistă, condamnat la moarte pentru faimoasa poezie-manifest *Ridică-te Gheorghe, ridică-te Ioane*, autor al volumelor de poezii *Liniști de schituri*, 1924, cartea de debut, *Plângere Strâmbă-Lemne*, 1927, *Cerbul de lumină*, 1928, *Stele pentru leagăn*, 1936, *Cununi uscate*, 1938, *Corabia cu tufăniți*, 1939, *Poeme de război*, 1942, *Balade*, 1943 s.a.)²², Nichifor Crainic (membru al Academiei Române, prizonier politic, închis la Aiud 15 ani fără să existe o sentință judecătorească, dar care a devenit, din păcate, informator și colaborator al Securității, „pentru gamela cu zeamă”, potrivit lui Zosim Oancea, *Închisorile unui preot comunist*) și Teohar Mihădaș

²⁰ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008, p. 1399.

²¹ Mihaela Kloos-Ilea, *În leagănul memoriei. O mărturie despre deportare*, în „Povești săsești”, 22 noiembrie 2013, online.

²² Cf. Radu Gyr, în Wikipedia.org, 8 septembrie 2016.

(Pe Muntele Ebal, volumele de poezii *Şesuri natale*, 1916, *Şoim peste prăpastie*, versuri, 1962-1964, apărut în 1990, *Poezii alese*, 1914-1944, 1990, ş.a.)²³, Eugenia Adams-Mureşanu (autoarea cărţilor de versuri *La izvorul cu pietre albastre*, 1967 şi *Sonete*, 1968), Dumitru Bacu²⁴ („cunoscut drept un mare scriitor, el fiind primul şi unul dintre cei mai mari deconspiratori ai atrocităţilor comuniste din România”, autorul volumelor de poezii *Aiud*, 1961 şi *Ofranda*, 1963), Ionel Zeană (autorul celebrului poem *Balada haiducului din codrii Babadagului* şi al romanului *Vulturii Pindului*, 2002), Zahu Pană (cel care a publicat în 1982 lucrarea *Poezii din închisori*, o culegere antologică din opera lirică a peste 50 de poeti cunoscuţi şi anonimi, şi volumul propriu de versuri *Cu acul pe săpun*, 1989), Sergiu Grossu (autorul volumelor de poezii *Lanțul*, *O rază de soare şi Pietre de aduceră aminte*, toate apărute în anul 1971) şi alţii.²⁵ În afara importanţilor şi valoroşilor autori menţionaţi, printre cele mai valoroase estetic vorbind dintre operele şi creaţiile literaturii detenţiei obligatoriu trebuie menţionate: *Jurnalul fericirii*, de Nicolae Steinhardt; *Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru*, de Constantin Noica; *Închisoarea noastră cea de toate zilele*, în 4 volume, de Ion Ioanid, un fel de replică la *Arhipelagul Gulag* al lui Aleksandr Soljenițin; *Gherla-Lăteşti* şi *Patimile după Piteşti*, de Paul Goma; *Fenomenul Piteşti*, de Virgil Ierunca; *Jurnalul umui jurnalist fără jurnal*, de I.D. Sârbu; *Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc*, de Ion Gavrilă Ogoranu; *Dicţionarul* lui Cicerone Ioniţoiu – *Victimele terorii comuniste. Arestaţi, torturaţi, întemnişaţi*, din care au apărut până acum nu mai puţin de 11 volume; cărţile istoricului Radu Ciuceanu: *Intrarea în tunel* (*Memorii*, vol. I), 1991; *Potcoava fără noroc* (*Memorii*, vol. II), 1994; *Regimul penitenciar din România 1940-1962*, 2001; *Pecetea diavolului* (*Memorii*, vol. III), 2002; *Rezistenţa armată din Munţii Făgăraş. Gruparea Ion Gavrilă Ogoranu 1949-1955*, INST, Bucureşti, 2007 (împreună cu Adrian Brişcă) ş.a.; *Povestiri din închisori şi lagăre*, de Petre Baicu; *Pe Muntele Ebal* şi *Steaua câinelui*, de Teohar Mihadaş; *Evdarea tăcută* şi *Evdarea imposibilă*, de Lena Constante; *Uranus-Gherla, via Salcia*, de Alexandru Mihalcea; *Tortura pe înțelesul tuturor*, de Constantin Florin Pavlovici, şi multe altele. Acest gen literar poate fi încadrat şi la famoasa literatură de sertar, respectiv cărţi scrise înainte de 1989 cu un caracter subversiv, dar apărute după Revoluţie, din cauza cenzurii comuniste, şi despre care se spunea că nu prea există, că „lipseşte cu desăvârşire”, dar din care s-au publicat cărţi valoroase, precum cele de mai sus, la care se pot adăuga, de pildă, romanele lui I.D. Sârbu, *Adio, Europa!* şi *Lupul şi catedrala*, de o critică acerbă la adresa fostului regim communist. Desigur, în cadrul literaturii detenţiei

²³ Alex. Ştefănescu, *Scriitori arestați (1944-1964)*, în „România Literară”, 2005, nr. 23, accesat la 7 iulie 2013 și Nichifor Crainic, în Wikipedia.org, 25 octombrie 2016.

²⁴ Teodor Dănilache, Dumitru Bacu, în CrestinOrthodox.ro, 4 iulie 2012.

²⁵ Diana Vrabie, *op. cit.*

s-au scris și cărți mai puțin apreciate, în pofida grozăviilor și suferințelor din închisorile și lagărele comuniste românești, care nu au valoare literară, estetică, dar sunt considerate mărturii prețioase ale unor vremuri îngrozitoare – să sperăm apuse pentru totdeauna.

CAZUL PAUL GOMA

Disidență, detenție, literatură, controverse

Un caz cu totul ieșit din comun – fie că este vorba despre literatura detenției, fie că evocăm disidența antitotalitară – este cel al scriitorului Paul Goma. Acesta s-a afirmat de-a lungul deceniilor – și inevitabil va fi și de pe cealaltă parte – ca un adversar tenace, vehement și inflexibil al comunismului, al barbariei sale, al impactului malefic al acestuia asupra istoriei. Talentul literar, care l-a consacrat și în plan european, dublat de o conștiință mereu hiperactivă în slujba adevărului, l-a pus deseori în conflict deschis nu doar cu infamul regim comunist pe care l-a contestat și care, în consecință, l-a osândit, ci și cu nenumărate personalități contemporane, multe chiar de pe aceeași parte a baricadei, care nu de puține ori s-au desolidarizat de Paul Goma reproșându-i acestuia, direct sau mascat, un exces de violență ideologică sau chiar căderea în extremism. Indiferent de felul în care fiecare va alege să se raporteze la scrierile și tezele lui Goma, cazul este extrem de încărcat de semnificații și nu îngăduie opțiunea indiferenței celor implicați, fie și numai ca simpli spectatori.

Paul Goma s-a născut la 2 octombrie 1935, în Basarabia, în localitatea Mana – autorul afirmând în romanul său *Din calidor. O copilărie basarabeană* că galeria casei părintești de acolo era „buricul pământului”²⁶ –, ca al doilea fiu al unei familii de învățători români. Pe 28 iunie 1940, Basarabia este cedată sovieticilor, în urma odiosului pact Ribbentrop-Molotov, iar familia Goma pornește în refugiu, prea târziu, fiind întoarsă din drum înainte să ajungă la Prut.²⁷ Abia în 1944, familia Goma se refugiază în Regatul României, în Transilvania, mai întâi la Sibiu, într-un Centru de Refugiu, apoi în satul Gusu,²⁸ județul Sibiu, unde fuseseră repartizați părinții lui Paul Goma ca învățători.²⁹ În mai 1952, elev în clasa a zecea a Liceului Gheorghe Lazăr din Sibiu, Goma este „convocat” la Securitatea din Sibiu și „reținut” timp de 8 zile, pentru că a vorbit în clasă despre partizani și pentru că ținea un jurnal intim codificat, după care află că „a fost exmatriculat din toate școlile din țară”²⁹. La Brașov nu este primit, dar în schimb reușește să se înscrie la prestigiosul liceu Radu Negru

²⁶ Paul Goma, *Din calidor. O copilărie basarabeană*, Iași, Editura Polirom, 2004, p. 5.

²⁷ Cf. Paul Goma – cronologie, în romanul *Bonifacia*, București, Editura Omega, 1991, p. 153.

²⁸ Ibidem, p. 154.

²⁹ Ibidem, p. 155.

din Făgăraș, pe care îl absolvă în iunie 1953.³⁰ Cere să fie încadrat în învățământ, la țară, dar i se propune să fie „instructor superior de pionieri”. Goma acceptă, întâi la școala elementară din comuna Dacia, raionul Rupea, apoi în „orașul” Rupea, la „Liceu”³¹. În 1954, „a susținut simultan” examene de admitere la Universitatea din București, la Filologie (română) și la Institutul de literatură și critică literară „Mihai Eminescu” (înlocuind fosta „Școală” cu același nume, zisă și „Fabrica de Scriitori”), reușind „și colo, și colo”, dar alegând „Fabrica”³².

După infrângerea de către sovietici a Revoluției maghiare din 1956, Paul Goma „și-a predat în semn de protest carnetul de membru UTM”, după care, în noiembrie 1956, a fost arestat și acuzat de „tentativă de organizare de manifestație ostilă”³³. În martie 1957, a fost condamnat la 2 ani de „închisoare corecțională”, pentru delictul de „agitație publică”, pe care i-a executat la închisorile Jilava și Gherla, iar ulterior, a fost trimis sub escortă cu domiciliu fortat în Bărăgan, în satul-nou Lătești, raionul Fetești, azi Bordușani, din județul Ialomița, unde a rămas până în 1964.³⁴ Referitor la această tristă experiență, tot în cartea sa *Din calidor. O copilărie basarabeancă*, Goma povestește: „Mi-au pus cătușe. Cu cătușe m-au transportat până la dracu-n Bărăgan, la Slobozia-Veselă, în Lagărul de prizonieri nr. 1. Ca, firește, și prizonier, și sovietic... Două luni de interogatori”³⁵. Între 1963 și 1965, Paul Goma are o experiență de viață de-a dreptul americană, ce i-ar face pe London, Hemingway și Faulkner să pălească de invidie, lucrând ca zilier la Buhuși, fotograf ambulant, trompetist, dezgropător de puieți la o pepinieră (*sic!*), descărcător-încărcător de cereale la un siloz, muncitor necalificat la secția forjă a uzinei Rulmentul din Brașov și merceolog la Agrosem Făgăraș.³⁶ Neputându-se reînmatricula în anul III la Institutul „Mihai Eminescu”, în ciuda unui decret ceaușist din 1965 care le permitea foștilor deținuți politic să-și continue studiile, în vara aceluiși an a dat din nou examen de admitere la Facultatea de Filologie a Universității din București și a reînceput studiile.³⁷

În 1971, a fost propus pentru a fi exclus din PCR, în care se înscrisese în august 1968 (după demonstrația de forță a lui Ceaușescu împotriva Moscovei, în contextul Primăverii de la Praga), din cauza romanului său *Ostinato*, amplu cenzurat în România și publicat integral în RFG, la celebra editură Suhrkamp, după ce, în anul precedent, la Radio Europa Liberă fuseseră citite fragmente din romanul lui Goma *Ușa (noastră cea de toate zilele)*, de

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem, pp. 156-157.

³³ Ibidem, p. 158.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Paul Goma, *Din calidor. O copilărie basarabeancă*, Iași, Editura Polirom, 2004, p. 184.

³⁶ Cf. Paul Goma – cronologie, în romanul *Bonifacia*, București, Editura Omega, 1991, pp. 158-159.

³⁷ Ibidem, p. 159.

asemenea respins.³⁸ În 1977, Goma a reușit să trimită tot la Radio Europa Liberă o scrisoare deschisă în care solicita guvernului României respectarea drepturilor omului în România, pentru care a fost urmărit, arestat și maltratat de Securitate, însă, fiind „bine cunoscut în Occident și repertoriat de organizația neguvernamentală împotriva încălcării drepturilor omului Amnesty International”, Goma nu mai putea fi judecat și condamnat fără a stârni proteste în străinătate.³⁹

La 20 noiembrie 1977, lui Paul Goma, soției și copilului le-a fost retrasă cetățenia română și au fost expulzați din România, iar ajunși la Paris, au cerut azil politic, Goma continuându-și lupta împotriva regimului comunist de la București și a dictatorului de viitoare tristă amintire Nicolae Ceaușescu.⁴⁰ A sprijinit înființarea, în 1979, a Sindicatului Liber al Oamenilor Muncii din România (SLOMR), comparabil cu sindicatul polonez liber Solidaritatea⁴¹. Ca reacție la activitatea sa anticomunistă, a fost ținta unui atac cu „colet-capcană” și a unei tentative de asasinat puse la cale de regimul de la București. Paul Goma a fost exclus în 1977 din Uniunea Scriitorilor din România.⁴²

A debutat în 1966 la revista *Luceafărul* cu povestirea *Când tace toba*, în vara lui 1967 a trimis în Occident prima variantă, „necenzurată”, a romanului *Ostinato*, iar în august 1968 a avut loc lansarea volumului *Camera de alături*.⁴³ În 1969, la Uniunea Scriitorilor a fost „judecat” de vreo 20 de scriitori conduși de Zaharia Stancu, pentru publicarea romanului *Ostinato* în Occident.⁴⁴ În aprilie 1970, a predat romanul *Ușa* editurii Cartea Românească, fiind respins de Marin Preda și Mihai Gafîța, după ce romancierul Alexandru Ivasiuc „decodificase două personaje” din volumul gomian ca fiind „cuplul Ceaușescu”, manuscrisul fiind expediat în cele din urmă în Vest.⁴⁵ În octombrie 1971, a apărut în limba germană, la editura vest-germană Suhrkamp, romanul *Ostinato*, lansat la Târgul de Carte de la Frankfurt. Goma a apărut la stand cu acest roman și cu titulatura de „carte interzisă în România”⁴⁶. Ca reacție, politrucul și președintele Consiliului Culturii și Educației Socialiste, Dumitru Popescu⁴⁷, zis *Dumnezeu* și cel care a contribuit

³⁸ Ibidem, p. 162.

³⁹ Cf. *Disidentul anticomunist Paul Goma a primit cetățenia Republicii Moldova*, în „România liberă”, 27 aprilie 2013.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ Cf. *Paul Goma – cronologie*, în romanul *Bonifacia*, București, Editura Omega, 1991, pp. 159-160.

⁴⁴ Ibidem, p. 160.

⁴⁵ Ibidem, p. 162.

⁴⁶ Ibidem.

⁴⁷ Dumitru Popescu, zis *Dumnezeu* (n. 1928), este un om politic, jurnalist, prozator, poet și memorialist român. În anii '70, a devenit „un om de încredere” al șefului statului comunist, dictatorul Nicolae Ceaușescu, și a contribuit la construirea cultului personalității acestuia. Porecla *Dumnezeu*, a cărei origine este incertă, sugerează „întăietatea opiniilor lui Popescu în aplicarea cenzurii politice”.

major la construirea oripilantului cult al personalității lui N. Ceaușescu, a inițiat excluderea lui Goma din PCR, pentru că „a pus în mâna dușmanului o armă cu care să lovească în patria noastră”⁴⁸. Cu această ocazie⁴⁹ este proclătit de Eugen Barbu⁵⁰, Titus Popovici⁵¹, Dinu Săraru⁵², dar îl apără Mihai Novicov⁵³, Ion Lăncrăjan⁵⁴, Mihai Ungheanu⁵⁵ și hispanistul Darie

„Creațiile” literare ale lui Popescu sunt redactate într-o scriitură greoie, bolovănoasă, și sunt „puțin cunoscute”.

⁴⁸ Cf. Paul Goma – *cronologie*, în romanul *Bonifacia*, București, Editura Omega, 1991, p. 163.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Eugen Barbu (1924-1993) a fost un jurnalist, pamphletar, polemist, publicist, romancier, scenarist și om politic român, laureat al Premiului Herder. Conflictual și resentimentar, încurajat de „toți frustrații lumii literare”, Barbu a făcut să fie atacați în revistă „mai toți scriitorii buni de atunci”. Acționând oarecum în contrasens cu spiritul momentului, care era acela al unei relative liberalizări, E. Barbu a fost înlocuit la conducerea revistei *Luceafărul*, în 1968, cu prozatorul Ștefan Bănulescu. În 1969, Eugen Barbu a fost ales membru supleant al CC al PCR, iar în 1975 a devenit deputat în Marea Adunare Națională. Din 1970 până în 1989, Barbu a condus imunda revistă *Săptămâna*, iar după 1989 și mai dezgustătoarea revistă *România Mare*. A înființat, alături de Corneliu Vadim Tudor, partidul cu doctrină extrem-naționalistă România Mare, pe care l-a reprezentat în Parlamentul României în legislatura 1992-1996.

⁵¹ Titus Popovici (1930-1994) a fost un scriitor și scenarist român, membru corespondent al Academiei Române, membru în CC al PCR. A absolvit Universitatea din București. A debutat în proză cu volumul *Povestiri* și cu romanul *Strainul*, în 1955. La 1 martie 1974, a fost ales membru corespondent al Academiei Române, apoi a făcut parte din conducerea Uniunii Scriitorilor. A fost membru al CC al PCR și deputat de Bihor (de Beiuș) în Marea Adunare Națională. După moartea sa, survenită în urma unui accident de automobil, lângă Tulcea, s-a vehiculat ideea că a fost eliminat, dat fiind faptul că „știa prea multe despre nomenclatura comunista”, mare parte din aceasta din urmă în viață și activă, din umbră și nu numai, în acei primi ani de după 1989.

⁵² Dinu Săraru (n. 1932) este un director de teatru, dramaturg, eseist, publicist, romancier și scriitor român. A fost directorul Teatrului Mic și al Teatrului Foarte Mic din București, între anii 1977 și 1990. A făcut parte din Comitetul Central al Partidului Comunist Român. Mult timp, a fost marginalizat de noile autorități rezultate după evenimentele din decembrie 1989. Romanele sale pe teme țărănești *Niste găruni*, *Dragostea și revoluția și Clipa*, care i-au adus faima înainte de 1989, au fost puternic contestate de criticii literari după 1990, pentru adeziunea implicită la stilul *romanului socialist*, pe tema colectivizării, în contextul în carea aceasta s-a realizat, după cum se știe, cu *liberul consimțământ forțat și cu marea ajutor* dat de Securitate. După 1989, Dinu Săraru a fost unul dintre acționarii principali ai Băncii Internaționale a Religiilor, iar „falimentul acesteia l-a implicat într-un scandal finanicar de proporții”.

⁵³ Mihail Novicov (1914-1992) a fost un scriitor, teoretician și critic literar român, reprezentant al realismului socialist, „printre primii care au impus în România proletcultismul”. În memorile sale, apărute în 1991, Mihail Novicov a povestit cum preda lecții de limba rusă deținuților din Lagărul de la Târgu Jiu. Printre „elevii” săi s-au numărat Matei Socor și Nicolae Popescu-Doreanu, dar tragea concluzia că în condițiile din lagăr „nu s-a legat mare lucru de ei”.

⁵⁴ Ion Lăncrăjan (1928-1991) a fost un prozator și romancier român care a făcut Școala de ucenici de pe lângă uzinele Astra din Brașov, apoi o școală metalurgică la Câmpina. A debutat editorial cu romanul *Cordovanii* (1963). Alte romane: *Caloianul* (1975), *Sufărînța urmașilor* (1978), *Fiul secretei* (1979). După o perioadă de relativă izolare, publică amplă nuvelă *Lostrîja* (1990) și volumul de povestiri *Omul de sub munte* (1990). Deputat în Marea Adunare Națională. Autodidact, produs tipic al epocii sale, comunistic evident. Ion Lăncrăjan și-a focalizat unilateral epica pe ideea soartei țărănlui, într-o lume osâră, perverțită de obsesia teribilei lupte pentru putere. Credința, până în ultima clipă, în „teza și spiritul partidului” i-a îngustat și mai mult vizionarea artistică”.

⁵⁵ Mihai Ungheanu (1939-2009) a fost jurnalist, critic literar, scriitor, dar și om politic – senator român, ales în Senatul României în legislaturile 2000-2004 și 2004-2008, după ce a candidat pe listele PRM în județul Argeș. Mihai Ungheanu a fost, de asemenea, secretar de stat, fără apartenență politică, la